

ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ· ΟΙΚΙΑΝ ΤΟΥ ΦΩΣΚΟΛΟΥ

Ἡ δὸς Φωσκόλου — ὡς ἐπωνομάσθη ἀρτίως μία τῶν κεντρικῶν τῆς πόλεως ὁδῶν, — δύναται νὰ ἐπιδείξῃ πολλὰς μεγαλοπρεπεῖς καὶ ὑπόροφους οἰκοδομὰς· ἀλλ' ἐκείνη, ἥτις μόνη ἐξ ὅλων τὴν περιβάλλει δι' ἀπαραμίλλου αἴγλης, εἶνε ἡ μικρὰ οἰκία, ἐν ἧ' ἐγεννήθη ὁ μέγας ποιητής. Χαμηλὴ, μονόροφος, μὲ δύο μόνον παράθυρα, σμικρυνομένη περισσότερον μεταξὺ τῶν ὑψηλῶν αὐτῆς γειτόνων, κρύπτει ὑπὸ ἰχονδροειδῆ ἐπιχρίσματα τὴν ἀκομφὸν καὶ πεπαλαιωμένην αὐτῆς ὄψιν. Εἶνε ὁ κληρὸς τῆς μεγαλοφυΐας· ταπεινὴ ἢ κοιτὶς ἀλλὰ περιλαμπρὸς ὁ τάφος. Ἡ χλιδὴ τῶν μεγάρων ἀναπτύσσει ὡς ἐπιτοπλεῖστον ἐντὸς ἐκνευρισμένων σωμάτων ψυχὰς ἀκηδεῖς ἐν ᾧ τούναντιον τῶν καλυβῶν ἢ σκληραγωγία ἀποκρυσταλλοῖ εἰς ἀδάμαντας τοὺς χαρακτήρας, καὶ μετὰ τῶν σωμάτων ἰσχυροποιεῖ τὰς διανοίας. Καὶ εἶνε σχεδὸν καλύβη ὁ οἰκίσκος ἐν ᾧ ἐγεννήθη καὶ διήλθε τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ὁ Οὖγος Φώσκολος· ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ καὶ μόνου τοῦ γεγονότος ἀπέκτησεν ἀθάνατον δόξαν, ἐγένετο δ' εἰς τῶν τιμαλφεστάτων κόσμων τῆς Ζακύνθου καὶ ἐν τῶν σεμνοτέρων μνημείων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Ἐν ᾧ ἐβάδιζον πρὸς τὸν οἰκίσκον, σπεύδων εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Δε-Βιάζης δοθεῖσάν μοι συνέντευξιν, ἐνεθυμούμην τὴν περιεργὸν καὶ παραδειγματικὴν αὐτοῦ ἱστορίαν. Εἶχε καταντήσει ἐλεεινὸς καὶ ἐτοιμόρροπος, ὥστε ἀπὸ ἐτῶν δὲν κατακείτο πλέον. Τὸ ὑπόγειον ἦτο οἰνοπωλεῖον· ἀπὸ τῆς μικρᾶς αὐλῆς, ἥτις εἶδε τὰ παιδικὰ σκιρτήματα τοῦ ποιητοῦ, ἀντήχουν μεθύσων ρινοφωναίαι. Ὁ ἰδιοκτῆτης ἐν τῇ ἐμπορικῇ αὐτοῦ ψυχρότητι, ἀπεφάσισεν ἐπὶ τέλος νὰ τον κατεδαφίσῃ καὶ ἐπὶ τῶν ἐρείπιων νάνεγειρῇ οἰκίαν ὑψηλὴν καὶ στερεάν. Ἡ εἶδησις ἠκούσθη κατ' ἀρχὰς μετ' ἀπαθείας· μόνον οἱ φιλόμουσοι περιορίσθησαν νάντιγράψωσι διὰ μολυβδίδος εἰς τὰ σημειωματάρια τῶν τὴν διερωγυῖαν πρόσοψιν τοῦ οἰκίσκου, ὅπως κατὰ τὴν ἐκφρασιν ἐνός ἐξ αὐτῶν, προσπαθεῖ τις νὰ ὑποκλέψῃ διὰ μέσου τοῦ ἀμαυροῦ πέπλου τοῦ θανάτου τὰ χαρακτηριστικὰ προσφιλῶς μορφῆς, ἣν μέλλει νὰ περικαλύψῃ διὰ παντός ὁ τάφος. Ἀλλὰ μὲ τὸν ἦχον τοῦ πρώτου σφυροκοπήματος, ἐξέσπασαν πανταχόθεν παράπονα, πεζαὶ καὶ ἔμμετροι διαμαρτυραίαι· τόση δὲ ἦτο τῆς θυέλλης ταύτης ἡ ὄρη. ὥστε ἴσχυσε νὰ κάμψῃ εἰς αἰσθημα τὸ πεζότερον δημοτικὸν συμβούλιον τῆς ὑψηλοῦ καὶ νάγοραστῆ ἐπὶ τέλος ὁ οἰκίσκος ἀντὶ ἑπτὰ χιλιάδων δραχ-

μῶν. Ἐπτὰ χιλιάδες! πόσω θὰ ἐχαροποιεῖ καὶ θάνεζωογόνοι τὸ μικρὸν τοῦτο ποσὸν τὸν ἀτυχῆ Φώσκολον, τὸν ὁποῖον, νέον ἀκόμη, ὠδήγησεν εἰς τὸν τάφον ἢ ἐν Λονδίῳ πτωχεῖα καὶ ἡ ἐγκατάλειψις! . . Οὕτω διετηρήθη εἰς εὐσεβῆς προσκύνημα ἐπισκευασθεῖσα καὶ ἐνδυναμωθεῖσα ἡ μητρικὴ στέγη, τὴν ὁποῖαν ἀναφέρει μετ' εὐλαβοῦς ἀγάπης εἰς τοὺς Τάφους ὁ μέγας Ζακύνθιος. Ἐν Ἑλλάδι εἶνε ἡ μόνη οἰκία ἥτις ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ δημοσίου χάριν σκοποῦ ὑψηλοτέρου τοῦ συνήθους, ρυμοτομίας δηλαδὴ ἢ σιδηροδρόμου, — ας εὐχρηθῶμεν δέ, ἡ μοναδικότης τοσοῦτω ἀγαθῶν πράξεων καὶ τιμητικῶν μνημείων νὰ μὴ διατηρηθῇ ἐπὶ μακρόν.

Ἐν Ἑλλάδι... ἔ, πόσα παράπονα εἴμπορεῖ κανεὶς νὰ ἔχῃ χωρὶς κίνδυνον νὰ λογισθῇ μεμψιμοῖρος! Ὁ ἰταλὸς μαρκήσιος Colocci εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς τὸν δῆμον Ζακυνθίων νὰ δωρήσῃ κατατομὴν μαρμαρίνην τοῦ Φωσκόλου (medaglione) ἢ νὰ ἀναρτηθῇ εἰς τὸ μεταξὺ τῶν δύο παραθύρων τῆς οἰκίας διάστημα. Τὸ ἀνάγλυφον ἐφιλοτεχνήθη ἐν Φλωρεντίᾳ, προπέρυσι δ' ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ἐπισήμως ἡ μεταφορὰ καὶ τάποκαλυπτήρια, ὅτε μεγάλη προσιωνίζετο ἡ συρροὴ ἰταλῶν καὶ ἐλλήνων λογίων. Καὶ ὅμως ὀλίγας, πολὺ ὀλίγας χιλιάδας δραχμῶν ἠρνήθη ἡ Κυβέρνησις, καὶ ἀνεβλήθη ἐπ' ἀόριστον καὶ ἐπὶ προφάσει μία τῶν σεμνοτέρων πνευματικῶν πανηγύρεων, ἥτις ὡς φίλημα ἀγάπης θὰ συνήνου μίαν ἡμέραν δύο ἔθνη ἀδελφα.

*

Διὰ στενῆς κλιμακῆς, τῆς ὁποίας ἔχουσιν ἀντικατασταθῆ τὰ σεσαθρωμένα μέρη τῶν βαθμίδων, εἰσέρχεται τις εἰς μίαν αἴθουσαν, κατέχουσαν τὸ ἦμισι σχεδὸν τοῦ ὅλου ἐμβαδοῦ. Διὰ τῶν δυο εὐρέων αὐτῆς παραθύρων εἰσερχόμενον τὸ φῶς, ἀναδεικνύει τὴν παντελεῖ γυμνότητα, τὴν ὁποῖαν μόλις διακρίπτει μίαν τράπεζαν, δύο-τρεις ἔδρας καὶ αἰ ἐπὶ τῶν τοίχων ἐλαιογραφικαὶ εἰκόνες. Μία τούτων, ἡ ὁποία τις οἶδε πῶς ἤθελε κνίσει τὴν ξενότροπον φαντασίαν τοῦ Edgar Poe, εἶνε πολὺ παλαιά, μαυρισμένη, ἄνευ κορωνίδος, καὶ πρέπει νὰ τὴν παρατηρήσῃ κανεὶς ἐπὶ πολὺ, διὰ νὰ ἴδῃ ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς προκύπτοντα μικρὸν κατὰ μικρὸν τὰ χαρακτηριστικὰ ἀγαθοῦ τινος εὐπατρίδου Ζακυνθίου, ἐπὶ ἐνετοκρατίας, τοῦ Ἀγγέλου Κονόμου, ἐνός τῶν τριῶν ἀναδόχων τοῦ Φωσκόλου. Ἐπὶ τῆς ἄλλης πλευρᾶς εἶνε ἀνηρημένη ἡ εἰκὼν τοῦ Ἀντωνίου Μαρτελάου, τοῦ δαπρέφαντος ἐν Ζακύνθῳ ἐπὶ πολυμαθείᾳ καὶ ρητορείᾳ, μούση, φιλοπατρία καὶ τόλμη. Κατὰ τὰ τελευταῖα προσόντα ἀναδεικνύεται ἀδελφὸς τοῦ Φωσκόλου, οὐτινος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων διδασκάλων καὶ τῶν ἐνθερμοτέρων φίλων καὶ θαυμαστῶν. Εἶνε αὐτός, ὁ ἵποῖς ὅταν

ὁ ποιητὴς τῷ ἔπεμψεν ἐξ Ἰταλίας ἀντίτυπον τῶν *Táφων* του, ἐνθουσιασθεὶς ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἀρχαίου καλλιτεχνήματος, ἀπήντησε διὰ τοῦ δικτύου, τὸ ὅποιον, παρὰ τὴν εἰρωνεϊάν μεθ' ἧς τὸ ἀναφέρει ἰταλὸς φωσκολιστῆς, ἐγκλείει βαθυτάτην ἀλήθειαν :

Τοῦ κάκου Φράγκο θέλουν ρά σε κάμουνε·

Ποῦ εἶσ' Ἐλληνας τὰ Μνήματα φανάζουνε !

Ἀπέναντι, καινουργῆς εἰκῶν ἐντὸς ἐπιχρύσου πλαισίου, — ἡ μόνη πολυτέλεια ἣτις ἀπαντᾷ καθ' ὅλην τὴν οἰκίαν, — παριστᾷ τὸν Φώσκολον κατὰ τὴν δεκαεξαετῆ αὐτοῦ ἡλικίαν. Ἡ ἐμβριθεὶα καὶ ἡ μελαγχολία, ἣτις διαχειῖται ἐπὶ τῆς προώρου αὐστηρᾶς ἐκείνης μορφῆς, δεικνύουσιν αὐτὸν εἰκοσαετῆ. Ἡ οὐλὴ πυρρὰ κόμη ἡ πάντοτε ἀτημέλητος, κατέρχεται ἐπὶ τῶν ὠτων, συγχεομένη πρὸς τοὺς πρώτους ἰούλους τῶν παρειῶν. Ἡ ρίς, ἀνεπτυγμένη ἀλλὰ κανονικῆ, προσδίδει εἰς τὴν ὠραίαν κατατομὴν τὸν χαρακτῆρα τῆς σταθερότητος, τῆς θελήσεως καὶ τῆς ἐπιμονῆς. Τὸ χεῖλος, παχὺ ἐρυθρὸν χεῖλος, μεθ' ὅλην τὴν ἐπίχρυσιν αὐτοῦ πλαστικότητα, φαίνεται ἀγροῦν τὸ μειδιάμα καὶ τὸ φίλημα. Οἱ βαθεῖς κυανοὶ ὀφθαλμοί. θολοὶ ὡς δεδακρυμένοι, ἀλλὰ κάτοπτρα μεγαλοφυίας, ἀνοίγονται στυγνοί, ὡς ἰδόντες δυστυχίας πολλὰς ἐνωρίς. . . Δέκα καὶ ἐξαετῆς. Οἱ συνομηλικεῖς του, ἀμέριμοι καὶ εὐτυχεῖς, ἔπαιζον ἀκόμη παρὰ τὸν αἰγιαλόν, ἐν ᾧ αὐτός. . . ἔγραφε στίχους, εἶχε χάσει τὸν πατέρα του, ἐπάλαυε κατὰ τῆς πρώτης πτωχείας, ἐζῆτει μέλλον καὶ ἠτοιμάζετο νὰπέλθῃ ἐκ Ζακύνθου διὰ παντός. . . Ἐν τούτοις μετὰ τρία μόλις ἔτη τὸ δράμα του ὁ *Θυέστης*, παρὰ τὰς ἐλλείψεις, τὰς ὁποίας εὖρε κατόπιν ἡ κριτικὴ, παριστάνετο ἐν Βενετίᾳ πανηγυρικῶς καὶ ἀνεκαλεῖτο ἐπὶ σκηνῆς ὁ ποιητὴς μετὰ τὰς ἐνθουσιώδεις ἐπευφημίας : *Viva il giovane Greco!*

Ἡ φυσιογνωμία τοῦ Φωσκόλου δέν μοι ἦτο ἄγνωστος. Ὅτε ἤμην ἀκόμη μαθητῆς, ἔβλεπον ἐν τῷ Ἰνμνασιαρχεῖῳ ἐντὸς τοῦ ὑπερμεγέθους αὐτῆς πλαισίου, τὴν πυρρότριχα καὶ ἐμφραστικὴν μορφήν ἀνδρὸς ἀκμαίου, παρατηροῦντός με πάντοτε διὰ τῶν κυανῶν τοῦ ὀφθαλμῶν. Μίαν ἡμέραν ἔσχον τὴν περιεργίαν νὰ ἐρωτήσω ἓνα τῶν καθ' ἡγήτων ποῖος ἦτο ὁ εἰκονιζόμενος ἀνὴρ. «Ὁ Οὐγὸς Φώσκολος» μοι ἀπήντησε ξηρῶς — καὶ ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης νομίζω ὅτι ἐξισώθησαν αἱ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου γνώσεις μας : καὶ ἐγὼ καὶ ὁ καθηγητῆς μου δὲν ἤξεύραμεν τίποτε περισσότερον τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητοῦ. . . Ἡ εἰκὼν ἐκείνη παρίστανε τῷ ὄντι τὸν Φώσκολον ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας του. Ἐν τούτοις τάνδρικὰ χαρακτηριστικὰ, ἐκτὸς ποίως τινος ἐκτραχύνσεως,

δὲν παρήλασσαν τῶν παιδικῶν. Ἡ ἐν τῇ φαντασίᾳ μου ὄψις καὶ ἡ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου, τὸ παιδίον καὶ ὁ ἀνὴρ, δὲν διέφερον οὐσιωδῶς. Ἡ αὐτὴ μελαγχολικὴ βαθύτης τοῦ βλέμματος· ἡ αὐτὴ ψυχρὰ πλαστικότης τοῦ χεῖλους· ἡ αὐτὴ περὶ τὴν ἐνδυμασίαν ἰδιορρυθμία· αἱ αὐταὶ περὶ τὰς παρειὰς ἄτακτοι τρίχες· ἡ αὐτὴ πλουσία ἀλλ' ἀνυπότακτος κόμη, ἡ ἀγνοοῦσα τὸ κτένιον, τὴν ὁποίαν ὁ ποιητῆς ἀπέσπα κατὰ δράγματα ἐν ταῖς στιγμαῖς τῆς παραφόρου αὐτοῦ ὀργῆς ἢ ἀπελπισμοῦ. . .

Ἄλλ' οὔτε ὁ ἠθικὸς ἄνθρωπος παρήλαξεν ἕως τέλους. Τὸ ἀπὸ τῆς 26 Ἰανουαρίου 1778, μέχρι τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1827 διάστημα — τὰ τεσσαράκοντα ἐννέα ἔτη τῆς ζωῆς του, διήλθον ὡς μία μόνη ἡμέρα σταθερὰ, ἄνευ ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν. Ἡ ἀδάμαστος καὶ ἀνυπόκριτος φιλοπατρία, ἡ ἀκαμψία καὶ τὸ ἵπποτικὸν τοῦ χαρακτῆρος, ἡ τρυφερότης καὶ ἡ εὐγένεια τῶν αἰσθημάτων, αἱ ὡς πρὸς τὴν ἀποστολὴν τῆς ποιήσεως ἀρχαί, αἱ πολιτικαὶ πεποιθήσεις, — ὅλα ἔμειναν παρ' αὐτῷ ἀκλόνητα, ἀμετάβλητα. Τὰ ἔργα του ὅλα, οἱ λόγοι του, αἱ πράξεις τῆς ζωῆς του, συνδέονται ἀναποσπαστως, ὡς κρῖκοι τῆς αὐτῆς ἀλύσεως. Ὅταν ἀπηύθυνε τὰς γλυκυτέρας πρὸς τὴν Ζάκυνθον ἐκφορᾶσεις, καὶ ὅταν προσεφέρετο νὰγωνισθῆ μετὰ τῆς ἐπανεστατημένης Ἑλλάδος — ὅταν ἐκ τῆς ξένης ἐζῆτει τῆς μητρὸς του τὴν εὐχὴν, καὶ ὅταν εἰργάζετο ἀσθενῆς καὶ φθίνων χάριν τοῦ ἡγαπημένου του θυγατρίου — ὅταν ἔγραφε τὰ πρῶτά του σονέττα καὶ ὅταν συνηρμολόγει τὰς *Χάριτας*, — ὅταν ἐξεφώνει τὸν ἐναρκτήριόν του ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Παταυίου μετὰ τοὺς ὑπακινιγμοὺς κατὰ τῶν τυράννων τῆς πατρίδος, καὶ ὅταν συνηγόρει ἐνθερμῶς ὑπὲρ τῆς πωλουμένης Πάργας, — ὅταν ἀπηύθυνε πρὸς τὸν φίλον του Πινδεμόντη τὴν ἰσότητα καὶ τὴν ἀθανασίαν τῶν *Τάφων*, καὶ ὅταν ἀντεπεξῆρχετο δριμύς κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του Μόντη — παντοῦ καὶ πάντοτε ἡ αὐτὴ σταθερότης, ἡ αὐτὴ εἰλικρίνεια, τὸ αὐτὸ ἀδιάπτωτον θάρρος, τὸ αὐτὸ ἀμετάβλητον φρόνημα. Ἐνώπιον τῶν γιγάντων τούτων τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς θελήσεως ἡ λέξις *σθηροῦς* θὰ ἦτο ἀνεπαρκής· ἐνώπιον τῶν φαινομένων τούτων τῆς ἀρετῆς ἡ λέξις *ἀδαμάντινος* θὰ ἦτο ἀστοχος· ἐνώπιον τῶν τεράτων τούτων τῆς διανοίας θὰ τετίθετο χωρὶς νὰ ὀχριάσῃ μόνη ἡ λέξις *μεγαλοφυῆς*.

*

Πρὸ τῆς εἰκόνης τοῦ Φωσκόλου ἐνεθυμήθην τὴν εἰκόνα του, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου γραφεῖσαν. Εἶνε πολὺ ἐνδιαφέρον σονέττον, τοῦ ὁποίου ἀντὶ ἄλλης περιγραφῆς παραθέτω πιστὴν μετάφρασιν, φιλοτεχνηθεῖσαν χάριν τοῦ ἀρθροῦ τούτου ὑπὸ τοῦ φίλου μου Στεφάνου Μαρτζῶκη :

Αύλακωμένο μέτωπο, μάτι βαθουλωμένο,
Ξανθός, λιγνός στα μάγουλα, και βλέμμα τολμηρό.
Λευκὰ τὰ δόντια, κόκκινο τὸ ἀγέλι φουσκωμένο,
ἽΩραῖο λαϊμό, στῆθος πλατὺ καὶ πρόσωπο γυρτό.

Σωστός ἔς τὸ σῶμα, φαρσιὰ ἀπλή καὶ ζηλευτή,
Γοργὸ τὸ βῆμα, οἱ στοχασμοί, ἡ πράξις ἡ λαλιὰ.
Φρόνιμος, ἄσωτος, γλυκός, ὄλος καρδιά, τιμὴ,
Ἐχθρὸς στὸν κόσμον κ' ἐχθρὶκὰ ἔς ἐμένα τὰ στοιχεῖα.

Παλληκαρίσιο φέρσιμο ἔς τὸ χέρι καὶ ἔς τὸ στόμα,
Μονάχος πάντα, σκεφτικός, γλωμὸς καὶ λυπημένος,
Γεμάτος πείσμα, ἀνήσυχος, γοργός, πάντα ὠργισμένος.

Ἄπο ἐλαττώματα τρανός καὶ ἀπο ἀρεταῖς ἀκόμα.
Τὸ δίκην θέλω, ἀλλ' ἀγαπῶ ὅ τι ποθεῖ ἡ καρδιά.
Σὺ θὰ μου δώσης, θάνατε, καὶ φήμη καὶ ἡσυχία.

*

Πρὶν ἢ μεταβῶ εἰς τὸν δεύτερον θάλαμον, —
ἐν ᾧ τότε περιεργάζομαι μικρὸν σκοτεινὸν δω-
μάτιον, ἐν εἶδος διαδρόμου, χρησιμεύοντος ὡς
μαγειρείου, ὅπου φυλάσσεται ἀκόμη ἡ μικρὰ οἰ-
κογενειακὴ ἐστία, ἐκ τῶν παλαιῶν ἐκείνων, ἀνα-
καινισθεῖσα εὐλαβῶς, — εὐρίσκω καιρὸν νὰ ἐπι-
σκοπήσω σημεῖα τινα ἐκ τοῦ βίου τοῦ ποιητοῦ.

Ὁ Νικόλαος-Οὐγος-Φώσκολος ἐγεννήθη ἐν
Ζακύνθῳ. Εἰς τὴν μικρὰν ἑλληνικὴν νῆσον, αὐτὴν
ὥραϊαν καὶ ὕλησσαν, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ
ἰδίου ποιητοῦ, τὴν ἀντηχοῦσαν εἰσέτι ἐκ τῶν
στίχων δι' ὧν τὴν ἐψάλλεν ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ
Θεόκριτος» ἐπεφυλάσσετε ἡ ὑψίστη τιμὴ νὰ συ-
σφίξῃ τοὺς δεσμοὺς δύο ἔθνων, παράγουσα τὸν
κράτιστον ἐκ τῶν συγχρόνων ποιητῶν τῆς Ἰτα-
λίας καὶ τὸν κράτιστον ἐκ τῶν συγχρόνων ποιη-
τῶν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Φώσκολος δὲν κατά-
γεται ἐκ τῆς εὐπατρίδου ἐνετικῆς οἰκογε-
νείας τῶν Foscoli· τοῦναντίον προῆλθεν, ὡς
συνήθως πᾶν εὐγενὲς καὶ μέγα, ἐκ τῶν σπλάγ-
χων τοῦ λαοῦ. Ὁ πατὴρ του Ἄνδρέας Φώσκολος,
ιατρός, ἐγεννήθη ἐν Κερκύρα, ὅπου οἱ πρό-
γονοὶ του ἦσαν ἐγκατεστημένοι πρὸ πολλοῦ φυ-
γόντες ἐκ Κρήτης· ἀλλ' ἐλθὼν εἰς Ζάκυνθον,
ἐνυμφεῖται τὴν ζακυνθίαν Ἀδαμαντίνην Ναρ-
κίσσου-Σπαθῆ, ἐξ ἧς ἐγέννησε τέσσαρα τέκνα.
Μόλις δεκαετῆς ἦτο ὁ πρωτότοκος Οὐγός του,
ὅταν ἀπέθανεν ἐν Σπαλάθροις, ἱατρός τοῦ ἐκεῖ
Νοσοκομείου. Ἡ χήρα μετὰ τῶν τέκνων τῆς
ἐζήσεν ἐν Ζακύνθῳ μέχρι τοῦ 1794. Ἐνταῦθα
διέρρευσε ἡ παιδικὴ ἡλικία τοῦ Φωσκόλου, ἐν-
ταῦθα ἠκολούθησε τὰς πρώτας σπουδὰς μετ'
ἐπίδοσεως ἐκτάκτου, ἐνταῦθα ἔγραψε τοὺς πρῶ-
τους τοῦ στίχους. Ἦτο δεκαεξαετής, ὅτε ἠναγ-
κασμένη ἐκ περιστάσεων ἡ οἰκογένειά του μετη-
νάστευσε εἰς Βενετίαν, ὅπου εἶχε συγγενεῖς. Ἐν
τῇ σοφῇ μητροπόλει, παρὰ τοῖς δημοσίαις δι-
δασκάλοις καὶ ἰδίᾳ τῷ Οὐμβάλδῳ Βρογιόλινῳ,
ὡς καὶ παρὰ τῇ πλουσίᾳ Μαρκιανῇ Βιβλιοθήκῃ
νύρνοντο αἱ γνώσεις τοῦ νεανίου καὶ ἀφυπνί-

ζετο ὅλοεν ζωηρότερον τὸ ποιητικὸν αὐτοῦ ὄρ-
μέφυτον. Μετέβη κατόπιν εἰς Παταύιον καὶ
διέμεινε μαθητῶν παρὰ τῷ ἑλληνιστῇ Καισα-
ρότῃ, τῷ μεταφραστῇ τῆς Ἰλιάδος. Κατὰ τὴν
ἐποχὴν ταύτην συνέθεσε τὸ περίφημον ἐκεῖνο
πρὸς τὴν Ζάκυνθον σονέττον,

Nè più miù toccherò le sacre sponde κτλ.

τὸ ὅποιον διαπνέει φιλοπατρία ἀγνή καὶ γλυκύ-
τι νοσταγίας αἰσθημα.

Ὁ Φώσκολος διεκρίθη ὡς στρατιώτης ἀν-
δρεῖος καὶ φιλελεύθερος. Ἐκ τῆς βιογραφικῆς
μελέτης τοῦ ἱστοριογράφου Π. Χιώτου ἐνθυ-
μοῦμαι ὅτι, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐνετικῆς
δημοκρατίας καὶ τὴν παράδοσιν αὐτῆς εἰς τὸν
αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, δυνάμει τῆς ἐν
Καμποφορμῷ συνθήκης (1797), ὁ Φώσκολος
ἐγκατέλειπε πάραυτα τὸ ἔδαφος τῆς Βενετίας,
μὴ θέλων νὰ ὑπηρετῇ εἰς στρατὸν βασιλικόν,
ὑπέκοντα εἰς τὸν τύραννον καὶ ἠκολούθησεν
ὡς ἀξιωματικὸς τὸν στρατὸν τῆς Κισαλπινῆς
δημοκρατίας, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ναπο-
λέοντος. Ἐκτοτε ἠγωνίσθη κατὰ τὴν πολιορ-
κίαν τῆς Γενεύης καὶ μετέσχε τῶν σκηνῶν τοῦ
περιφήμου στρατοπέδου τῆς Βουλώνης, ὅτε ὁ
Ναπολέων ἐπεχείρει ἀπόβασιν ἐν Ἀγγλίᾳ· ἀλλ'
ἄμα ἐγκατελείφθη ἡ ἰδέα τῆς ἀποβάσεως ἐπέ-
στρεψεν εἰς Μιλάνον. Ἐκ τῶν πολεμικῶν τούτων
ἐκδρομῶν ὁ Φώσκολος ἀπεκόμισε θησαυρὸν ἀπο-
σείψεις καὶ θεωρίας, μεγάλως ἐκτιμηθεῖσας ὅταν
ἐξέδωκεν αὐτὰς μετὰ τῶν στρατιωτικῶν συγ-
γραμμάτων τοῦ Μοντεκούκουλη.

Φιλολογικῶς ὁ Φώσκολος εἰργάσθη ἀνεκδότως,
εὐσυνειδήτως καὶ πρὸ παντῶν ἀποτελεσματικῶς.
Ἄνευ τούτου δὲν θὰ ἤρκει ἡ μεγαλοφυΐα του διὰ
νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν λατρευτὴν ὑπεροφημίαν παρὰ
τοῖς μεταγενεστέροις. Τοῦτο δ' ἐπέθυμον νὰ γνω-
ρίσωσι καλῶς καὶ νὰ συναισθανθῶσιν ὅσοι διὰ
τῆς νωθρότητος καὶ τῆς ἀμεριμνησίας ἐξασθε-
νοῦσι, μαραινουσι τὸ τάλαντον, δι' οὗ εἶνε πε-
ποικισμένοι, καὶ τὸ ὅποιον θάναδεικνουν καὶ
θάνεπτυσσον περισσότερον διὰ τῆς φιλοπονίας
— ἀρετῆς, ἡ ὅποια καὶ τοὺς μὴ ἔχοντάς τι ἐκ
φύσεως ἀναδεικνύει. Ὁ Φώσκολος ἐδίδασκεν ἀπὸ
τῆς ἔδρας τοῦ ἐν Παταύιῳ Πανεπιστημίου ρη-
τορικὴν καὶ φιλολογίαν, ἐξέδωκε δράματα, ποι-
ήματα, μελέτας, πολιτικὰς σατύρας, μεταφρά-
σεις, σχόλια. Τὴν δὲ πολὺτιμον ταύτην καὶ
χρυσὴν ἀληθῶς ἐργασίαν στίζουσιν ὡς ἀδάμαν-
τες λαμπροί, ἀποθαμβοῦντες ἐκ τῆς γῆρας καὶ
τοῦ αἰσθηματος, οἱ Τάφοι, αἱ Χάριτες, καὶ αἱ
Ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰακώβου Ὁρτις.

Πλὴν ἐπεσκίαισε τὴν δόξαν του καὶ κατεπί-
κρανε τοὺς θριάμβους του τῶν ἐχθρῶν του ἡ
καταδρομὴ. Καὶ ἦτο δυνατὸν νὰ ποφύγῃ τὴν
δυσμένειαν καὶ τὰς δυσαρεσκείας τῶν ταπει-
νῶν ἀνθρώπων, ὁ ὅποιος, ὡς ἔγραφε περὶ ἐαυ-

τοῦ, ἐγεννήθη μὲν καὶ ἠῤῥησε μέσῳ ἀθλίων παθῶν, διεφύλαξεν ὁμως τὸν κάλαμόν του πάσης ψευδολογίας ἀμόλυντον ; Οἱ αὐλοκόλακες οἱ δοκησίοφοι, οἱ ποταποὶ κατεδίδωκαν ἀμειλίκτως τὸν φιλελεύθερον καὶ μεγαλοφυᾶ ποιητήν. Αὐτὸς ὁ Μόντης, ὁ ἐξοχος ποιητῆς καὶ φιλόλογος, φύσις μὲν ταπεινὴ περισταίνουσα τοὺς ἰσχυροὺς τῆς ἡμέρας, πλήρης δὲ μίσους ἐναντίον τοῦ Φωσκόλου, ὡς μεταφράσαντος ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου τὴν Ἰλιάδα ἐπιτυχέστερον αὐτοῦ, καθρηθμῆθη ἐν τῇ σπείρᾳ τῶν ἐχθρῶν του, βάλλων κατ' αὐτοῦ βέλη, διασύρων καὶ συκοφαντῶν, καὶ ἐκ παντὸς ζητῶν ἀφορμὴν νὰ ἐξαίρη τὴν ἀπέχθειαν τοῦ ζακυνθίου ποιητοῦ κατὰ τοῦ αὐστριακοῦ τυράννου, τὸν ὁποῖον ἐκεῖνος αἰσχυρῶς ἐκολάκευεν. Ὁ Φώσκολος ἠγωνίσθη, ἀπῆντησεν, ἐδικαιολογήθη· ἀλλὰ παρὰ κυβερνήσει διεφθαρμένη καὶ ἀπολυτόφρονι οἱ ἐχθροὶ του ὑπερίσχυσαν, καὶ ὁ Φώσκολος ἠναγκάσθη νὰ φύγη τῆς θετῆς ἀλλ' ἠγαπημένης του πατρίδος ἐξόριστος, ἀφίλος, δυστυχῆς . . .

Σκληρότερον τῶν ἐχθρῶν του τὸν κατεδίωξεν ἡ πτωχεία. Ὅσα ἐκέρδιζε διὰ τῆς γραφίδος του μόλις ἐξήρουν εἰς διατροφήν πολυμελοῦς καὶ ἀπροστατεύτου οἰκογενείας. Πρὸ πάντων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἐν Λονδίῳ διαμονῆς του, τόση ἦτο ἡ ἔνδεια καὶ ἡ ἀθλιότης εἰς τὴν ὁποίαν περιῆλθεν, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ κατοικήσῃ μετὰ τοῦ θυγατρίου του εἰς συνοικίαν ἀπόκεντρον, ἐλεεινὴν, νοσώδη, κρατῶν οἰκίσκον ἀπομεμονωμένον μὲ τρία μικρὰ δωμάτια, ἄνευ ὑπηρετρίας, ἄνευ οἰκοδεσποίνης ἢ ἄλλων ἐγκατοίκων. Μὴ ὑπάρχοντος ὕδατος ἐν τῇ συνοικίᾳ. — ἔγραψε πρὸς τὸν ἐπιστήθιον του φίλον Hudson Gurney τῇ 12 Αὐγούστου 1826 — ἠναγκάζετο νὰ μεταβαίη εἰς μίαν ἀντλίαν πολὺ μακρὰν, ἐν Easton Square, καὶ ὡς ὁ Φιλοποίμην νὰ πληροῖ μόνος τὴν ὑδρίαν του . . . Ὅταν ἐπὶ τέλους καταβληθεὶς ἀπέθανεν ἡμέρα «ὡς λύχνος σβεννύμενος δι' ἑλλειψιν ἐλαίου» ὁ φιλόανθρωπος Gurney παρεχώρησεν εἰς τὸν ποιητὴν τῶν *Tarfon* μίαν ἀπλῆν ἐπιτύμβιον πλάκα . . .

Ἦτο λοιπὸν ὁ Φώσκολος ἐκ τῶν μεγάλων ἀλλὰ δυστυχῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, ὧν δεικνύνται μὲν ὑπερηφάνως τὰ ἔργα ἐπὶ αἰωνίων στυλοβάτων, μνημεῖα ἀθάνατα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας — βραίνει δὲ πλήρης ἀγώνων καὶ πικριῶν ἡ ζωῆ, ἧς οἱ θρίαμβοι ὁμοιάζουσι πρὸς ρόδα ἐσπαρμένα ἐπὶ ἀκανθῶν, — καὶ ὁ θάνατος ἐπέρχεται ἐν μέσῳ πτωχείας καὶ ἐγκαταλείψεως.

*

Ἄλλὰ . . . ὀλίγοι μετὰ θάνατον ἐδικαιώθησαν ὅσον ὁ Φώσκολος.

Ἴδού, εἰσερχομαι εἰς τὸν ἕτερον θάλαμον, μὲ τὰ δύο παράθυρα πρὸς τὴν αὐλήν. Ἐνταῦθα εἶνε ἐγκαθιδρυμένη ἡ μικρὰ Φωσκολικὴ Βιβλιοθήκη,

ἐκ τόμων καὶ χειρογράφων ὑπερχιλίων, ὡς ἐπιτοπολὺ ἐκ τῶν ἐκδόσεων τοῦ Φωσκόλου καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ μελετῶν ἀποτελουμένη. Πρὸ τοῦ μικροῦ γραφείου τοῦ ἐφόρου κἀθηται, ἐπαξίως μὰ τὴν ἀλήθειαν, ὁ κ. Δέ-Βιάζης, τοῦ ὁποῖου αἱ ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ποιητοῦ ἐπίπονοι καὶ ἀποτελεσματικαὶ ἔρευναι ἐξετιμῆθησαν δεόντως ὑπὸ τῶν ἐν Εὐρώπῃ φωσκολιστῶν. Ἐπὶ τῶν τοίχων ἔνθεν καὶ ἔνθεν εἶνε ἀνηρημένοι αἱ προσωπογραφίαι τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαντζῶνη, τοῦ ἄτλαντος τῆς νεωτέρας ἰταλικῆς φιλολογίας, καὶ τοῦ συμπαθοῦς ἐκείνου Ἰουλίου Τυπάλδου τοῦ γράψαντος τοὺς γλυκυτέρους ἑλληνικοὺς στίχους. Τοὺς εἶδον ἐκεῖ καὶ τοὺς δύο, ὡς ἐὰν ἔβλεπον δύο ἔθνικὰς σημαίας, τὴν ἰταλικὴν καὶ τὴν ἑλληνικὴν, ἠδελφωμέναις ἐν διεθνεί τινι πανηγύρει.

Ἐντὸς τοῦ θαλάμου τούτου μετὰ μικρὰν ἔρευναν δύναται τις νάντιληφθῆ πληρέστατα τῆς δόξης τοῦ ἀνδρός, ὅστις ἐδῶ — μέσα ἀνέδωκε τοὺς πρώτους βρεφικοὺς κλαυθμηρισμοὺς καὶ τοὺς πρώτους τῆς ποιήσεως φθόγγους· δύναται νὰ μάθῃ τί ἐπραξεν ἡ Ἰταλία, τὸ εὐγενὲς καὶ εὐγνώμον ἔθνος πρὸς τὸν πρόδρομον τῆς πολιτικῆς του ἐνότητος καὶ ἀνεξαρτησίας· δύναται νὰ ἐννοήσῃ πῶς λατρεῖ ὁ πεφωτισμένος κόσμος ἠνωρθωμένην ἐπὶ βωμοῦ τὴν ἀδικηθεῖσαν μεγαλοφυίαν.

Ἄν ἐν Ἑλλάδι ἀγνοεῖται παρὰ τοῖς πολλοῖς, ὅχι ἡ ποιητικὴ ἀξία ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦ Φωσκόλου τὸ ὄνομα, ἐν Ἰταλίᾳ ὁμως ὁ εὐτυχῆς Ζακύνθιος κοιμάται ἐν τῷ Πανθέῳ, τὸ ὁποῖον ἐξὺμνει, μετακομισθεὶς ἐκ Chiswich ὑπὸ ὑπουργῶν καὶ ταφεὶς ἐν δόξῃ καὶ πομπῇ, μ' ἐπιταφίους ρήτορας οἷοι ὁ de Sanctis καὶ ὁ de Amicis, τῇ 24 Ἰουνίου 1871. Ἡ παρ' ἡμῖν Κυβέρνησις κατόπιν ἐορτῆς, ὡς συνήθως, ἐφρόντισε νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς Ἀγγλίας τὰ ὄσῃα τοῦ τέκνου τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἡ βραδύτης αὕτη δὲν ἀπέβη εἰς κακόν. Θὰ ἦτο βεβαίως τιμὴ καὶ δόξα νὰ δεικνύηται παρ' ἡμῖν ὁ τάφος τοῦ Φωσκόλου· ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν Santa Croce τῆς Φλωρεντίας ταφή, παρὰ τὰ μαυσωλεῖα τοῦ Δάντου, τοῦ Γαλιλαίου, τοῦ Μιχαῆλ Ἀγγέλου, τοῦ Μακιαβέλη, τοῦ Ἀλφιέρη, παρὰ τὰ κλέη τῆς Ἰταλίας καὶ τοῦ κόσμου, δὲν διαθρύπτει ὀλιγώτερον τὴν ἔθνικὴν μας φιλοτιμίαν. Ἀρκεῖ μόνον νὰ τον γνωρίζωμεν καὶ νὰ τον ἐκτιμῶμεν ὡς ὁμοεθνή μας, ὡς τον ἀνεγνώρισαν πλέον καὶ οἱ ξένοι. Οἱ παρ' ἡμῖν λόγιοι, ἐκείνοι τοὐλάχιστον παρὰ τοῖς ὁποίοις ἀκμάζει ἡ κρίσις, ἡ καλαισθησία, ἡ γλωσσομάθεια καὶ ὁ πατριωτισμὸς, πρέπει νὰ καταγίνωσιν ὀλίγον καὶ εἰς τὴν μελέτην τοῦ Φωσκόλου καὶ νὰ καταδείξωσι πόσον εἶνε ἀκραιφνῶς ἑλληνικὴ, ἐκ τῆς ἐν πρωτοτύπῳ μελέτης τῶν προγονικῶν ἡμῶν καλλιτεχνημάτων διακκωνισθεῖσα, ἡ ἔμπνευσις τῶν ἰταλικῶν του στίχων.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ ἐγένετο ἐν Ἰταλίᾳ δημοτικώτατον· οἱ ἐγκριτώτεροι τῶν λογίων καὶ τῶν τεχνοκριτῶν, τὴν περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων του μελέτην ἐθεώρησαν ἀποκλειστικὴν αὐτῶν ἐνασχόλησιν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη πρὸ πάντων προήχθη ὁ φωσκολισμὸς καὶ ηὔξηθη ἡ ἀλλαγὴ τῶν φωσκολιστῶν, ἀριθμοῦσα ὀνόματα καὶ ἐξ ἄλλων γνωστά, ὡς τὰ τῶν Camillo Antonia - Traversi, Domenico Bianchini Antonio Martinetti, καὶ ἄλλων ἰταλῶν καὶ ξένων. Αἱ ἐκδόσεις, τὰ σχόλια, αἱ κριτικαὶ μελέται, αἱ ἱστορικαὶ ἔρευναι ἀποτελοῦσι μακρὰν καὶ πολυτέυχον συλλογὴν. Ἐκ τῆς φωσκολιανῆς ταύτης Βιβλιοθήκης σωρείαν τόμων ἔσπευσεν ὁ κ. Δε-Βιάζης νὰ παραθέσῃ ἐνώπιόν μου ἐπὶ τοῦ Γραφείου. Ἀπέτελεσαν μικρὰν ἀλλ' ἄφθιτον στήλην εἰς δόξαν τοῦ ἀνδρός, τὸ μέγα ὄνομα τοῦ ὁποίου κατεκόσμη ἐκάστην τῶν ἀπειροπληθῶν ἐκείνων σελίδων. Καὶ παρήλαυνον ὄλοεν ἐνώπιόν μου, διαρκούσης τῆς ἀτάκτου φυλλομετρήσεως, καὶ ἐνετρύφων ἐδῶ κ' ἐκεῖ εἰς ἀποσπάσματα, καὶ ἐξέλεγον ταχέως τὰ ἐνδιαφέροντα ἐξ αὐτῶν, μὲ τὸ ἐνστικτον ἐκείνο τῶν ἐχόντων τὴν ἐξιν τῶν βιβλίων, καὶ ἐξειλίσσετο ἐκεῖ πρὸ ἐμοῦ, ἐντὸς τοῦ δωματίου ἐν ᾧ ἐγεννήθη, φωταυγῆς ὄλος ὁ ἰδιωτικὸς καὶ ὁ φιλολογικὸς βίος τοῦ ποιητοῦ. Οὕτως, εἰς παλαιὰν τινα ἔκδοσιν, εὔρον τὸ μόνον εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν σωζόμενον γραπτὸν μνημεῖον τοῦ Φωσκόλου, μίαν ἐπιστολὴν τοῦτέστι χρονολογουμένην ἐκ Λονδίνου, τὴν 21 Ἀπριλίου 1824 τὴν ὁποίαν ὁ ποιητὴς καὶ στρατιώτης ἔπεμπε πρὸς ἓν τῶν μελῶν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, αἰτούμενος προστασίαν νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν Ἐπανάστασιν. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἀποσπῶ μίαν περικοπὴν χαρακτηριστικὴν, ἰκανὴν νὰ μαρτυρήσῃ πόσῳ καλὰ ἔγραφεν ὁ Φώσκολος τὴν γλῶσσαν, περιέχουσαν δὲ φράσιν ἐξόχου φιλοπατρίως, ἐφ' ἣ ὄλοι οἱ Ἕλληνες πρέπει νὰ ἤμεθα εὐγνώμονες καὶ ὑπερήφανοι :

«... ἐπιμείνας μέχρι τοῦδε εὐσταθῆς εἰς τὰς πολιτικὰς μου ἀρχὰς καὶ ἀμόλυτος εἰς τὴν ἀγωγὴν μου, θαρρῶ ὅτι εἶμαι ἄξιος, καὶ συμπολεμῶν καὶ συγγραφέων, νὰ ἐνεργῶμι ὑπὲρ λαοῦ ἐλευθέρου, τοῦ ὁποίου καὶ δύναμαι προσέτι νὰ καυχήθω ὅτι εἶμαι συμπολίτης.»

Ἄλλὰ διατὶ δὲν εἰσῆκουσθη ἡ αἴτησις τοῦ Φωσκόλου; Εἶνε ἡ μόνη περίπτωσις, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν πταίει ἡ Κυβέρνησις τῆς πατρίδος του. Ἀτυχῶς αἱ ραδιοῦργαί ξένης πολιτικῆς ἐματῶσαν τὰ σχέδιά του, ὅπως τὸν ἀπέτρεψαν ἀκόμη καὶ ὅταν ἐζήτηι νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ νὰ διδάξῃ εἰς τὴν ἀγγλοκρατουμένην Ἐπτάνησον.

Ἐν ἄλλῳ βιβλίῳ ἐπιστολῶν συνήντησα τὴν

ἐξῆς περικοπὴν, τὴν ὁποίαν μεταφράζω. Ὁ Φώσκολος ἀπευθύνεται πρὸς τὴν ἀδελφὴν του καὶ ὁμιλεῖ περὶ τῆς μητρὸς του :

«Εὐχάριστησον τὴν κυρίαν Ἀδαμαντίνην διὰ τὰς ἑλληνικὰς τῆς λέξεις. Τὰς φιλῶ καὶ τὰς θέτω ἐπὶ τῆς καρδίας μου· μοι φαίνεται ὅτι τότε εἰσέρχεται ἐν ἐμοὶ ἡ εὐχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν παρακαλῶ νὰ μου στέλλῃ πάντοτε τὴν ἰδικὴν τῆς »

Καὶ ἔπονται πανομοιότυπως πολλὰ τῶν ἑλληνικῶν τούτων λέξεων γεγραμμένα ἐν ὑστερογράφοις ἰταλικῶν ἐπιστολῶν διὰ χειρὸς τῆς ἀπλοϊκῆς καὶ ἀγραμμάτου Ζακυνθίας, ἧτις ἔπεμπε μακρόθεν πρὸς τὸν φιλόστοργον καὶ ἠγαπημένον υἱὸν τὴν μητρικὴν αὐτῆς εὐχὴν. Τὰ θεοχάρακτα ταῦτα ὀρνιθοσκαλίσματα εὐρίσκονται ἤδη εὐλαβῶς κατατεθειμένα εἰς τὸ ἐν Φλωρεντίᾳ Μουσεῖον· καὶ θὰ το ἤξιζον διὰ τὴν στοργὴν μόνον καὶ τὴν εὐσέθειαν, δυνάμενα πάντοτε υἱοῦ νὰ κινήσωσι τὰ δάκρυα, ἔστω καὶ ἀνδέν τα ἔγραφεν ἡ μήτηρ τοῦ Φωσκόλου! Ἀντιγράφω ἐν κατὰ γράμμα :

Ἡ εὐχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ἰδικὴ μου να ἴτε μεσέ.

Μεταξὺ τῶν ἐκδόσεων τοῦ Φωσκόλου ὅσαι ἐπιδεικνύουσιν εἰς ὄγκον τὰς σοφὰς εἰσαγωγὰς τῶν καὶ τὰ κριτικώτατα αὐτῶν σχόλια, ἀναπαύει εὐαρέστως τὸ ὄμμα ἀπλῆ τις ἔκδοσις; ἀποτελοῦσα μέρος τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ ἐκδιδομένης Biblioteca Italiana τοῦ Sansoni Εἶνε τὸσῶ καλλιτεχνικὸν τὸ τομίδιον μὲ τὸ ἐρυθρὸν αὐτοῦ χαρτόδεμα, μὲ τὰ ἐπιχρῶσα κοσμήματα καὶ τὸν ἀργυροῦν ἀστέρα, μὲ τὸν λεῖον χάρτην καὶ τὰ λεπτὰ ἐκεῖνα οἰονεὶ λιπόψυχα στοιχεῖα, τὸσον ἀρμόζοντα εἰς γλυκεῖς καὶ τριφεροῦς στίχους, ὥστε ὄλοι οἱ παρ' ἡμῖν καλλιτέχναι ποιηταί, οἱ ἄβροὶ κομψούμενοι τοὺς στίχους καὶ τὰς ἐκδόσεις, θὰ ἐπεθύμουν βεβαίως μίαν ἔκδοσιν τῶν ἔργων τῶν ὡς ταύτην τοῦ ἀτμηλήτου ἐκείνου καὶ ἀγρίου ποιητοῦ, μὲ τὴν ἀτακτον κόμην καὶ τὴν κερᾶνειον μοῦσαν . . .

Ἐν ἄλλῳ βιβλίῳ μαρτυρεῖ διὰ τῆς εὐγλωττίας τῶν ἀριθμῶν τὸν βαθμὸν τῆς δημοτικότητος, ἧς ἀπολαύει ὁ Φώσκολος. Εἶνε ἡ *Bibliografia Foscoliana*, ἀπλοῦς δηλαδὴ κατάλογος τῶν διαφόρων ἐκδόσεων τοῦ Φωσκόλου καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ μελετῶν· πλὴν ἀποτελεῖ ὀγκῶδες τεῦχος ἐν ᾧ δύναται τις νὰ μετρήσῃ καθ' ἑκατοστῆς τὰς ἐξηντηλμένας ἐκδόσεις τῶν *Τάφων* καὶ τῶν *Χαρίτων*, καθ' ἑκατοστῆς τὰς μεταφράσεις αὐτῶν εἰς πᾶσαν εὐρωπαϊκὴν γλῶσσαν, καθ' ἑκατοστῆς τὰ πονήματα τῶν ἐξόχων κριτικῶν καὶ τὰς ἱστορικὰς μελέτας περὶ τοῦ βίου του, ἀπὸ τοῦ μάλλον διαφέροντος δημοσίου, μέχρι τοῦ μάλλον ἀδιαφόρου.

Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀναδιφῶν τὰ βιβλία ἐν' οἷς ἐξετάζεται ὄλως ἰδιωτικῶς ὁ Φώ-

σκολος, ἐν στενῷ οὕτως εἰπεῖν οἰκογενειακῶ κύκλῳ, καὶ βλέπων μετὰ τόσης μικρολογίας τὰ κατ' αὐτόν, τὰς εἰκόνας του, τὰς εἰκόνας τῶν ἐρωμένων του, τῶν οἰκιῶν ἐν αἷς κατῴκησε, τὰς ἐπιστολάς του, ταυτογράφά του, τὰν ἐκδότὰ του, ἔγγραφα περὶ τῆς οἰκογενείας του, πληροφορίας περὶ τῶν συγγενῶν καὶ τῶν φίλων του, καὶ ὅσα ἄλλα ἀπεθησαύρισαν μετ' ἐπιμονῆς λεπτολόγου ἐρευνηταί, — ἠρώτησα ἑμαυτὸν μετὰ λύπης ἂν ὅλα ταῦτα δὲν εἶνε ἀνωφελῆς ματαιότης, ἀναξία τῆς μνήμης τῶν μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν. Πλὴν ἡ ἀπάντησις ἐπῆλθεν ἀμέσως εἰς τὸν νοῦν μου ἱκανοποιούσα Πάνο, τι συνδέεται ἔστω καὶ πόρρωθεν μὲ τὴν ζωὴν τῶν λατρευτῶν ἐνδιαφέρει ἐξῆχος τοὺς λατρεύοντας. Ἀπόδειξις ὅτι καταναλίσκονται καὶ ἀναγινώσκονται μετὰ περιεργίας, ὑπ' ἐμοῦ πρώτου, βιβλία τοιαύτης λεπτομεροῦς ὕλης πεπληρωμένα. Ἐκτὸς τούτου, ἡ σκέψις μου θὰ ἦτο ἴσως ἀνεξέλεγκτος καὶ δικαιολογημένη ἄλλοτε, ὅτε ἐπιστεῦετο ὅτι ἡ ψυχὴ ἐμφυσᾶται ἀμέσως ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, μεγάλη καὶ ποιητικὴ, εἰς τῶν θνητῶν τὰ σώματα. Ἀλλὰ σήμερον ὅτε ὁ ποιητὴς καὶ ὁ ἀνθρωπος εἶνε ἀναποσπάτως συνδεδεμένα, ὅτε ἡ ποιότης τῆς ψυχῆς δὲν εἶνε ἡ ἡ ποιότης τοῦ ὀργανισμοῦ, ἡ περὶ τοῦ ἰδιαιτάτου βίου λεπτεπίλεπτος ἀσχολία δὲν ἀποβαίνει διόλου ἄσκοπος. Ἐκ τῆς μελέτης τοῦ ἀνθρώπου προκύπτει εὐκρινῶς ἡ εἰκὼν τοῦ ποιητοῦ· καὶ πολλακίς ὀλίγαι λέξεις γεγραμμέναι ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου βιβλίου, τὸ ὁποῖον πέμπει πρὸς φίλον του, δύνανται νὰ ἐπιρροίψωσι φῶς ἀνέλπιστον ἐφ' ἑνὸς τῶν ποιημάτων του.

(Ἐπεται τὸ τέλος)

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ.

ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Τὸ διαζύγιον ἐγεννήθη συγχρόνως μὲ τὸν γάμον· πιστεύω ὅτι ὁ γάμος εἶνε κατὰ τινὰς ἐβδομάδας παλαιότερος.

*

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γνωρίζει τις περισσότερον τὸν ἀμαξηλάτην εἰς τὸν ὅποιον ἐμπιστεύεται τοὺς ἵππους του ἢ τὸν γαμβρὸν εἰς τὸν ὅποιον παραδίδει τὴν κόρην του.

*

Τὰ ταξίδια ἀποδεικνύουν μᾶλλον ὅτι ἐβαρύνθη τις τὰ γνωστὰ πράγματα, παρὰ ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ ἰδῇ νέα.

*

Ἐὰν οἱ ἄνθρωποι διὰ νὰ κάμουν καλὸν εἰς τὸν πλησίον ἐξώδευον τὸ τέταρτον ἀφ' ὅσα ἐξοδεύουν διὰ νὰ κάμουν καλὸν εἰς ἑαυτούς, δὲν θὰ ὑπῆρχον πένητες εἰς τὸν κόσμον.

*

Αἱ γνώμαι τῶν ἐπιμόνων ἀνθρώπων ὁμοιάζουν μὲ καρφιά — ὅσον τὰς κτυπᾶς, τόσον βαθύτερα χώνονται.

ΦΡΟΜΩΝ ΚΑΙ ΡΙΣΛΕΡ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΑΔΦΟΝΣΟΥ ΔΩΔΕ

Μετάφρασις Χ. Ἀννίνου.

(Συνέχεια ἴδε προηγούμενον φύλλον).

Βεβχίως δὲν ὑπῆρχεν εἰς ὄλους τοὺς Παρισίους καταφύγιον ἀσφαλέστερον δι' αὐτόν, μέρος καταλλήλοτερον ὅπως τὸν δεχθῶσι καὶ πράυνωσι τὴν τεταραγμένην ψυχὴν του, ἀπὸ τὸ φιλόπονον καὶ ἀμετάβλητον ἐκεῖνο οἶκημα. Ἐν τῇ παρουσίᾳ ταραχῆ τοῦ ἀποπλανηθέντος βίου του, ὁμοιάζε τὸ ἐνδιαίτημα ἐκεῖνο πρὸς λιμένα μὲ ὕδατα βαθέα καὶ γαλήνια, μὲ τὴν παραλίαν ἡλιοφώτιστον καὶ εἰρηνικὴν, ἐνθα γυναῖκες ἐργάζονται ἀναμένουσαι τοὺς συζύγους ἢ τοὺς πατέρας των, ἐνῷ ἐξω ὁ ἄνεμος μυκάται καὶ ἡ θάλασσα κλυδωνίζεται. Ἐκεῖ ἰδίως ἠσθάνετο ὅτι τὸν περιέβαλλε στοργὴ ἀσφαλῆς καὶ τὸ γλυκὺ ἐκεῖνο θαῦμα τῆς ἀγάπης δι' οὗ καθίσταται ἡμῖν προσφιλέως, καὶ ὅσάκις ἡμεῖς δὲν ἀνταγαπῶμεν, ὁ ἔρωσ ὄν αἰσθάνεται ἕτερός τις πρὸς ἡμᾶς.

Ἡ «παγωμένη» ἐκείνη Ποθητὴ τὸν ἠγάπα πολὺ. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς ἔλαμπον ὅσάκις ὠμίλει πρὸς αὐτὸν ἔστω καὶ περὶ πραγμάτων ἀδιαφόρων. Ὅπως τὰ ἐν τῷ φωσφόρῳ ἐμβαπτόμενα ἀντικείμενα ἀπαστρέπτουσιν ὅλα ἐξίσου, οὕτω καὶ αἱ ἐλάχισται λέξεις ἄς ἔλεγε καθήναζον τὴν ἀγαλλιῶσαν μορφήν τῆς. Ἦτο ἀρίστη ἡ τοιαύτη ἀνάπαυσις μετὰ τὰς ἀποτόμους ἐκμυστηρεύσεις τοῦ Σιγισμόνδου.

Συνωμίλουν ἀναμεταξύ των οἱ δύο ζωηρῶς, ἐνῷ ἡ κυρία Δελομπέλ παρεσκευάζε τὴν τράπεζαν.

— Θὰ δειπνήσετε μαζί μας, αἱ κύριε Φράντζ; . . Ὁ σύζυγός μου ἐπῆγε εἰς τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ θὰ ἐπιστρέψῃ χωρὶς ἄλλο διὰ νὰ δειπνήσῃ, ἔλεγεν ἡ κυρία Δελομπέλ.

Θὰ ἐπιστρέψῃ χωρὶς ἄλλο διὰ νὰ δειπνήσῃ!

Ἡ ἀγαθὴ γυνὴ ἔλεγε ταῦτα μετὰ τινος ἐπάρσεως.

Τῷ ὄντι μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς διευθύνσεώς του ὁ ἐνδόξος Δελομπέλ δὲν ἐδείπνει πλέον ἐξω, οὐδὲ κατὰ τὰς ἐσπέρας καθ' ἃς ἐλάμβανε τὴν πληρωμὴν τῆς ἐργασίας. Ὁ ἀτυχὴς διευθυντὴς τόσα εἶχε φάγει ἐπὶ πιστώσει γεύματα εἰς τὸ ἐστιατόριον ὅπου ἐσύχναζεν, ὥστε δὲν ἐτόλμα πλέον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς αὐτό. Ἀφ' ἑτέρου ὁμως κατὰ πάσαν ἐσπέραν Σαββάτου ἀνελλιπῶς ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ δύο ἢ τρεῖς συνδαιτυμόνας πειναλέους καὶ ἀπροσδοκῆτους ἀπαλαιούς συντρόφους, κακοτύχους. Οὕτω καὶ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἐπέστρεψε φέρων ἕνα ἡθοιοῖόν τοῦ θεάτρου τοῦ Μέτζ καὶ ἕνα κωμικὸν τοῦ θεάτρου τῆς Ἀγγέρης ἀμφοτέρους ἀέργους.